

УДК 78.071.2:159.922:37

Юник Д. Г.

ЗАВАДОСТІЙКІСТЬ МАЙБУТНІХ УПРАВЛІНЦІВ ПЕРСОНАЛОМ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Охарактеризовано сукупність теоретичних і методологічних положень психолого-педагогічної науки щодо завадостійкості управлінців персоналом. Розглянуто завадостійкість як не вроджену, а набуту інтегральну властивість особистості, що забезпечує її оптимальну взаємодію із зовнішнім середовищем в умовах негативного впливу різноманітних стресорів завдяки збереженню злагодженості роботи мнемічної системи без включення резервних сил організму. До структурних ланок завадостійкості віднесено уникнення дезорганізуючого впливу стресорів на перебіг професійної діяльності, нівелювання зайвої дії стресорів, сенсорномоторну витримку, яка забезпечує адекватну реакцію організму на зайву дію навіть сильних, раптових і тривалих стресорів та чинення їм опору. Доведено, що мікропоказниками ступеня сформованості завадостійкості є їх загальна фізіологічна стійкість, психологічна стійкість, емоційна стійкість, емоційно-вольова стійкість та стресоростійкість.

Ключові слова: завадостійкість, управлінці, персонал, фізіологічна стійкість, психологічна стійкість, емоційна стійкість, емоційно-вольова стійкість, стресоростійкість.

Розвиток інформаційно-комп'ютерної цивілізації на межі ХХ–ХХІ століть, стрімкі та кардинальні зміни в суспільстві потребують креативної особистості, здатної сприймати інновації, а також швидко змінюватися. Значна роль у становленні такої особистості відводиться професійній освіті. Процес підготовки майбутніх фахівців до управління персоналом привертав увагу багатьох поколінь визначних педагогів та науковців. Теорія і методика професійної освіти поповнилася великою кількістю праць, де розглядалися:

– різноманітні аспекти формування їх фахової компетентності [О. Баранов, В. Козаков, А. Мірошин, К. Осетров та ін.];

– дидактичні основи розвитку творчої активності студентів у процесі особистісно-орієнтованого навчання [Ю. Бабанський, О. Білоус, О. Любава, Р. Ткач та ін.];

– механізми регуляції міри збудження і створення його “оптимуму” у процесі професійної діяльності [К. Еліксон, П. Зільберман, Л. Котлярова, У. Морган та ін.] тощо.

Натомість, аналіз теоретичної та методичної літератури з досліджуваної проблеми дозволяє зробити висновок, що у численних і вагомих надбаннях психолого-педагогічної науки залишаються нерозкритими зміст та структура завадостійкості майбутніх управлінців персоналом. Саме тому реалії сьогодення потребують спрямування наукової думки на їх вивчення, що надасть змогу відшукати ефективні методи підготовки необхідних фахівців до професійної діяльності.

Завадостійкість як особистісна властивість управлінців персоналом є складником психологічної готовності до професійної діяльності. Їй належить вирішальне значення в детермінації негативного впливу факторів на злагодженість прийняття рішень, оскільки лише теоретично можна уявити наявність такої ситуації, за якої прийняття необхідних завчасно підготовлених рішень не потребувало б корекції для досягнення мети. Сформовану програму техніко-тактичних дій заздалегідь неможливо погодити зі всім комплексом реальних умов управлінської діяльності. Компенсацією неузгодженості між уявною моделлю такої програми і сигналами її реалізації виступає завадостійкість управлінців персоналом. Недостатня сформованість цієї властивості призводить до послаблення їх контролю за показниками діяльності, тимчасового відхилення від них уваги, неадекватної оцінки отриманої інформації тощо.

У кінці XX – на початку XXI століть проблема завадостійкості суб'єктів досліджувалася в аспектах:

– загальної фізіологічної стійкості [В. Генковська, В. Денисов, П. Сімонов та ін.];

– психологічної стійкості [Л. Аболін, І. Імедадзе, Л. Китаєв-Смик та ін.];

– емоційної стійкості [Л. Бучек, О. Чебикін, А. Черкашин та ін.];

– емоційно-вольової стійкості [М. Дьяченко, В. Мільман, А. Мірошин та ін.];

– стресоростійкості [Л. Алексєєва, О. Баранов, Л. Леві та ін.].

Загальна фізіологічна стійкість характеризується як система особливої організації фізіологічної сфери особистості, що забезпечує її максимально ефективне функціонування в будь-яких умовах діяльності. Вона проявляється у двох аспектах: в результатах діяльності при взаємодії з зовнішнім середовищем; в організації внутрішньої структури процесуальної системи. Їй властивий активний характер в чиненні опору внутрішнім чи зовнішнім перешкодам. Загальна фізіологічна стійкість суб'єктів спрямовується не лише на утримання беззмінного відповідного стану, а й на збереження послідовних процесів загалом. Саме тому з позицій системно-структурного підходу цій властивості особистості притаманна інваріантність, котра простежується у спроможності одночасно утримувати власну організацію при саморусі та саморозвиткові. За умови надмірного короткострокового чи одноразового впливу зовнішніх або внутрішніх перешкод на перебіг функціонування такої системи загальна фізіологічна стійкість виявляється у швидкості поновлення втраченого стану, а при тривалому чи багаторазовому впливі – у видозміненні цього стану зі збереженням основних внутрішніх взаємозв'язків між елементами її структури. Нестійкість фізіологічної сфери ідентифікується як за результатами діяльності, так і завдяки аналізу інформаційних процесів, їх порушень у психологічній та фізіологічній сферах особистості.

Психологічна стійкість суб'єктів характеризується спроможністю їх

психіки протистояти негативним впливам будь-яких перешкод. Вона детермінується складністю завдань. У тій чи іншій ситуації ускладнені завдання умовно розподіляються на три види незалежно від того, що їх рівень є індивідуальним для кожної особистості.

Перший вид складності завдань пов'язується із застосуванням раніше сформованих стереотипних рішень. Рівень їх складності визначається кількістю елементів одного стереотипного рішення, ступенем їх схожості, існуючими взаємозв'язками та вимогливістю до точності реалізації. Чим більше елементів містить у собі одне стереотипне рішення, тим складнішим для суб'єктів стає завдання. Ледь помітна відмінність навіть одного з її елементів ускладнює процес безпомилкової швидкої реалізації стереотипних умінь чи навичок як у звичних, так і в емоціогенних умовах управлінської діяльності. Реалізація якісно засвоєної інформації, як правило, менше піддається дезорганізаційному впливу зовнішніх стресорів, якщо рівень збудження не перевищує індивідуальну порогову величину. За надзвичайної вимогливості до точності реалізації стереотипних рішень багаторазові вказівки дають позитивний ефект лише в тих випадках, коли з кожним повторенням операції здійснюються одним і тим же способом. Видозмінення способів призводить до їх руйнації. Однак, процес реалізації стереотипних рішень, які потребують варіативності, гнучкості та модифікації, ускладнюється встановленням жорсткого стереотипу способів виконання необхідних операцій.

Другий вид складності завдань пов'язується з нестатичними умовами управлінської діяльності, які зобов'язують керівників персоналу здійснювати координацію виконання поставлених завдань. Рівень їх складності визначається: кількістю координованих елементів та їх різноманітністю; важкістю координації; часовим лімітом.

Третій вид складності завдань вимагає від управлінців персоналом творчої активності та пошуку нових оригінальних рішень. Рівень їх складності залежить від непередбачених змін зовнішніх обставин та появи нових перешкод при виконанні поставлених завдань. Крім того, управлінська діяльність ускладнюється з ростом кількості опосередкованих, абстрактних і складних роздумів, необхідних для вирішення таких завдань.

Емоційна стійкість особистості у психологічній науці кінця ХХ – початку ХХІ століть досліджувалася в напрямках:

- цілісної функціональної системи емоційної саморегуляції напруженої й одночасно продуктивної діяльності;
- стабільної спрямованості емоційних переживань на позитивне вирішення поставлених завдань;
- єдності енергетичних та інформаційних характеристик психічних процесів.

Відповідно до першого вищезначеного напрямку розгляду емоційної стійкості, означена властивість особистості характеризується цілісністю

функціональної системи в досягненні певного ступеня корекції її емоційних станів. Основними ознаками емоційної стійкості є наявність сформованої саморегуляції, що забезпечує оптимальну поведінку, оптимальний стан психічного здоров'я та оптимальний перебіг професійної діяльності в напружених умовах.

Згідно з другим вищеозначеним напрямом розгляду емоційної стійкості особистості, ця властивість розглядається з позицій знаку та інтенсивності емоцій. Максимізація позитивного і мінімізація їх негативного впливу на результативність діяльності є вирішальною детермінантою прояву емоційної стійкості індивідів. Інтерпретація сутності емоційної стійкості суб'єктів зводиться до їх здатності регулювати власні емоційні стани або до властивості організму бути емоційно стабільним, тобто мати незначні зрушення у величинах, які характеризують емоційні реакції у звичних та емоціогенних умовах діяльності. Відповідно до цього підходу, виокремлюється два різних поняття: “стійкість емоцій” і “емоційна стійкість”. Перше означає статичність відчуття емоцій певного знаку й модальності, а друге – здатність управляти власними емоціями для збереження високої працездатності без зайвого напруження в емоціогенних умовах.

Третій напрямок розгляду емоційної стійкості суб'єктів базується на єдності енергетичних та інформаційних характеристик їх психічних процесів. Енергетичні характеристики психічних процесів пов'язуються з природженими властивостями темпераменту (збудженням, гальмуванням, рухливістю й лабільністю нервових процесів, рівнем тривожності чи невротизму), а інформаційні – з регулятивними механізмами самоконтролю.

Втім, незалежно від наявності різних методологічних платформ у розгляді емоційної стійкості суб'єктів, експериментально доведено, що лише завдяки спонукальній та гальмівній функціям вольової регуляції підсилюється, зберігається чи стримується її інтенсивність. Врахування вольового компонента в психологічній системі керуючих механізмів емоційної стійкості розширило розуміння її сутності. Таким чином, у науці виокремилось поняття “емоційно-вольова стійкість”, де емоції, воля, інтелектуальні та мотиваційні компоненти розглядаються як єдині взаємопов'язані між собою ланки цілісного процесу її саморегуляції.

У кінці XX – на початку XXI століть проблема завадостійкості суб'єктів також досліджувалася в ракурсі вивчення дії стресорів, які створюють емоціогенні умови. Л. Леві всі стресори класифікував на дві групи, де до першої віднесено короткострокові стресори, а до другої – довгострокові. Короткострокові стресори розмежовуються на 5 категорій, а саме:

- стресори попередньої невдачі в аналогічних або наближених умовах діяльності;
- стресори відвернення уваги від процесу діяльності;
- стресори, що спричиняють відчуття страху;

- стресори, які спричиняють неприємні фізичні відчуття;
- 10. стресори темпу або швидкості.

До довгострокових стресорів віднесено:

- стресори боротьби;
- стресори небезпечної роботи;
- стресори тюремної ізоляції;
- стресори довгочасної роботи, котрі породжують розумову або фізичну втому, чи ту й іншу разом [6, с. 88-89].

Експериментально доведено, що такі емоціогенні ситуації викликаються появою не лише відповідних груп стресорів, а навіть одного з них. Інтенсивність їх дії, як правило, зменшується за неодноразового повторення, оскільки вони втрачають свою привабливість та емоційне значення. Стресори не зменшують сили дії на суб'єктів при повторенні лише тоді, коли:

- вони кожного разу виступають у нових конфігураціях (стають складнішими, а різниця між їх елементами – більш завуальованою), що ускладнює процес репрезентації в пам'яті індивідів відповідних семантичних понять;

- їх повторення розподіляються в часі зі значними інтервалами при великих перервах між ними;

- семантичні поняття цього виду відсутні в пам'яті особистості;

- вони впливають на фізичний стан суб'єктів завдяки сильним хімічним (термічним) діям чи механічному ушкодженню тканин організму [1, с. 86-87; 2, с. 219-223; 3, с. 19-20 тощо].

Саме це надає змогу стверджувати, що стресоростійкість у взаємозв'язку з різнорівневими властивостями інтегральної індивідуальності забезпечує біологічний, фізіологічний і психологічний гомеостаз системи та оптимальну взаємодію суб'єктів із зовнішнім середовищем у будь-яких умовах життєдіяльності. Простежується два напрямки дії стресоростійкості, де перший спрямовується на регуляцію психологічних механізмів як гомеостазу особистості, а другий – на результат діяльності.

Отже, аналіз та узагальнення всієї вищевикладеної інформації щодо різноаспектного розгляду завадостійкості майбутніх управлінців персоналом надає змогу зробити висновки.

1. Завадостійкість майбутніх управлінців персоналом – це не вроджена, а набута інтегральна властивість особистості, що забезпечує їх оптимальну взаємодію із зовнішнім середовищем в умовах негативного впливу різноманітних стресорів завдяки збереженню злагодженості роботи мнемічної системи без включення резервних сил організму.

2. До макропоказників ступеня сформованості завадостійкості в майбутніх управлінців персоналом доцільно віднести уникнення дезорганізуючого впливу стресорів на перебіг професійної діяльності,

нівелювання зайвої дії стресорів, сенсорномоторну витримку, яка забезпечує адекватну реакцію організму на зайву дію навіть сильних, раптових і тривалих стресорів та чинення їм опору.

3. Мікропоказниками ступеня сформованості завадостійкості в майбутніх управлінців персоналом є їх загальна фізіологічна стійкість, психологічна стійкість, емоційна стійкість, емоційно-вольова стійкість та стресоростійкість. Стресоростійкості належить найвище ієрархічне становище в означеній системі мікропоказників ступеня сформованості досліджуваного феномену, адже:

– загальна фізіологічна стійкість забезпечує функціонування організованої фізіологічної системи особистості для максимальної ефективної регуляції процесом відтворення необхідної інформації в умовах негативної дії різноманітних стресорів;

– психологічна стійкість забезпечує збереження злагодженості роботи мнемічної системи при вирішенні посилюваних ускладнених завдань в умовах негативної дії різноманітних стресорів;

– емоційна стійкість забезпечує збереження досягнутої результативності професійної діяльності в умовах негативної дії різноманітних стресорів без включення резервних сил організму завдяки гармонійному взаємозв'язку між усіма ознаками управлінського процесу, емоційній реактивності та здатності до регулювання власної поведінки;

– емоційно-вольова стійкість забезпечує мобілізацію психофізіологічної сфери майбутніх управлінців персоналом з метою уникнення дезорганізуючого впливу стресорів на перебіг професійної діяльності, нівелювання зайвої дії стресорів, прояв сенсорномоторної витримки, адекватну реакцію організму на зайву дію навіть сильних, раптових і тривалих стресорів чи чинення їм опору.

Звичайно, викладена інформація не претендує на вичерпне розкриття даної проблеми. Вона може слугувати основою не лише для подальшого дослідження теоретико-методологічної моделі завадостійкості управлінців персоналом, а й розробки програми їх техніко-тактичних дій завдяки активізації мислення, усвідомленого оцінювання власної поведінки, встановлення і утримання оптимальної мотиваційної сили тощо.

Використана література:

1. *Аболин Л. М.* Психологические механизмы эмоциональной устойчивости человека / Лев Михайлович Аболин. – Казань: Казан. Ун-т, 1987. – 261 с.
2. *Алексеева Л. В.* Судебно-психологическая экспертиза эмоциональных состояний: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.06 / Алексеева Любовь Васильевна. – М., 1996. – 279 с.
3. *Баранов А. А.* Стрессоустойчивость в структуре личности и деятельности учителей высокого и низкого профессионального мастерства: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Баранов Александр Аркадьевич. – СПб., 1995. – 217 с.
4. *Бучек Л. І.* Аналіз емоційної стійкості як прояву особливостей саморегуляції особистості: дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Бучек Лариса Іванівна. – К., 1993. – 110 с.

5. *Имедадзе И. В.* Категория поведения и теория установки: дисс. ... доктора психол. наук : 19.00.01 / Имедадзе Ираклий Владленович. – Тбилиси, 1989. – 341 с.
6. *Леви Л.* Некоторые принципы психофизиологических исследований и источники ошибок / Л. Леви // труды Междунар. Симпозиума [“Эмоциональный стресс”], (Стокгольм, 5-6 февраля 1965) / Л.: 1970. – С. 88-108.
7. *Мирошин А. В.* Эмоционально-волевая устойчивость и её формирование у студентов (на материале педагогического вуза): дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Мирошин Анатолий Владимирович. – М., 1988. – 260 с.
8. *Чебыкин А. Я.* Особенности эмоциональной устойчивости спортсменов и психологические средства её формирования: дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Чебыкин Алексей Яковлевич. – М., 1979. – 151 с.
9. *Черкашин А. И.* Формування емоційної стійкості фахівця пожежної охорони до впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 “Загальна психологія, історія психології” / А. И. Черкашин. – Х., 1995. – 25 с.
10. *Tittle P.* Critical Thinking. An Appeal to Reason / Peg Tittle. – New York: Routledge, 2011. – 442 p.

References:

1. *Abolin L. M.* Psikhologicheskie mekhanizmy emotsionalnoy ustoychivosti cheloveka / Lev Mikhaylovich Abolin. – Kazan: Kazan. Un-t, 1987. – 261 s.
2. *Alekseeva L. V.* Sudebno-psikhologicheskaya ekspertiza emotsionalnykh sostoyaniy: diss. ... kand. Psikhol. Nauk : 19.00.06 / Alekseeva Lyubov Vasilevna. – M., 1996. – 279 s.
3. *Baranov A. A.* Stressoustoychivost v strukture lichnosti i deyatelnosti uchiteley vysokogo i nizkogo professionalnogo masterstva: diss. ... kand. Psikhol. Nauk : 19.00.07 / Baranov Aleksandr Arkadevich. – SPb., 1995. – 217 s.
4. *Buchek L. I.* Analiz emotsiinoi stiikosti yak proiavu osoblyvostei samorehuliyatsii osobystosti: dys. ... kand. Psykhol. Nauk : 19.00.01 / Buchek Larysa Ivanivna. – K., 1993. – 110 s.
5. *Imedadze I. V.* Kategoriya povedeniya i teoriya ustanovki: diss. ... doktora psikhol. Nauk : 19.00.01 / Imedadze Irakliy Vladlenovich. – Tbilisi, 1989. – 341 s.
6. *Levi L.* Nekotorye printsipy psikhofiziologicheskikh issledovaniy i istochniki oshibok / L. Levi // trudy Mezhdunar. Simpoziuma [“Emotsionalnyy stress”], (Stokgolm, 5-6 fevralya 1965) / L.: 1970. – S. 88-108.
7. *Miroshin A. V.* Emotsionalno-volevaya ustoychivost i ee formirovanie u studentov (na materiale pedagogicheskogo vuza): diss. ... kand. Psikhol. Nauk : 19.00.07 / Miroshin Anatoliy Vladimirovich. – M., 1988. – 260 s.
8. *Chebykin A. Ya.* Osobennosti emotsionalnoy ustoychivosti sportsmenov i psikhologicheskie sredstva ee formirovaniya: diss. ... kand. Psikhol. Nauk : 19.00.01 / Chebykin Aleksey Yakovlevich. – M., 1979. – 151 s.
9. *Cherkashyn A. I.* Formuvannya emotsiinoi stiikosti fakhivtsia pozhezhnoi okhorony do vplyvu stres-faktoriv pidvyshchenoi intensyvnosti : avtoref. Dys. Na zdobuttia nauk. stupenia kand. Psykhol. Nauk : spets. 19.00.01 “Zahalna psykholohiia, istoriia psykholohii” / A. I. Cherkashyn. – Kh., 1995. – 25 s.
10. *Tittle P.* Critical Thinking. An Appeal to Reason / Peg Tittle. – New York: Routledge, 2011. – 442 p.

Юнык Д. Г. Помехоустойчивость будущих управленцев персоналом: содержание и структура.

Охарактеризовано совокупность теоретических и методологических положений психолого-педагогической науки относительно помехоустойчивости управляющих персоналом. Рассмотрено помехоустойчивость как не врождённое, а приобретённое интегральное свойство личности, которое обеспечивает её оптимальное взаимодействие с окружающей средой в условиях негативного влияния разнообразных стрессоров благодаря сохранению слаженности работы мнемической системы без включения резервных сил организма. К структурным звеньям помехоустойчивости отнесено избежание дезорганизирующего влияния

стрессоров на профессиональную деятельность, нивелирование избыточного действия стрессоров, сенсорную выдержку, которая обеспечивает адекватную реакцию организма на избыточное действие даже сильных, внезапных и продолжительных стрессоров и оказание им сопротивления. Доказано, что микропоказателями степени сформированности помехоустойчивости являются их общая физиологическая устойчивость, психологическая устойчивость, эмоциональная устойчивость, эмоционально-волевая устойчивость и помехоустойчивость.

Ключевые слова: помехоустойчивость, управляющие, персонал, физиологическая устойчивость, психологическая устойчивость, эмоциональная устойчивость, эмоционально-волевая устойчивость, помехоустойчивость.

YUNIK DMITRY. The barrier-stability of future personnel managers: the essence and structure.

The aggregate of theoretical and methodological positions of the psycho-pedagogical science about the barrier-stability of personnel managers is characterized in the article. The article considers barrier-stability as not innate, but acquired the integral property of the individual, which ensures optimal interaction with the environment in conditions of the negative influence various stressors through the retention of coherence of mnemonic system without the inclusion of the reserve forces of the body. According to the author's point of view, the structural links of the barrier-stability are: avoidance of disruptive effects of stressors on professional activities, leveling the excessive action of stressors, sensorimotor endurance, which provides adequate reaction to excessive action even of strong, sudden and prolonged stressors and provide the resistance to them. The microindicators of the degree of formedness of barrier-stability are general physiological stability, mental stability, emotional stability, emotional-volitional resistance, barrier-stability.

Keywords: barrier-stability, managers, personnel, physiological resistance, psychological resistance, emotional resistance, emotional-volitional resistance, barrier-stability.